

LJUDMILA VASILJEVA, DAMIR PEŠORDA: HRVATSKI JEZIK

(*Хорватска мова, Lavov, 2007., prikaz*)

Drugo prošireno izdanje udžbenika *Hrvatski jezik (Хорватска мова)*, nastaloga u suautorstvu Ljudmile Vasiljeve i Damira Pešorde, značajan je jezikoslovni doseg i doprinos hrvatskoj i ukrajinskoj jezikoslovnoj javnosti, ali i sredstvo osvještavanja i jačanja veza, kako onih kulturno-civilizacijskih, tako i onih jezikoslovnih, među tim dvjema zemljama. Osobito je važno istaknuti kako su recenzentima, uz ukrajinske, prof. dr. se. S. M. Medvid -Pahomovu i doc. se. T. Prisežnija, i hrvatski profesori, doktori znanosti Milorad Nikčević s Filozofskoga fakulteta u Osijeku te Josip Silić s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Profesorica je doktorica filoloških znanosti Ljudmila Pavlivna Vasiljeva objavila preko stotinu radova te prijevoda s ukrajinskoga na hrvatski jezik. Doktorirala je 2003. godine s temom *Slavenski jezici*, a njezini se znanstveni interesi tiču osobito jezikoslovnoga te sociojezikoslovnoga opisa hrvatskoga, srpskoga, slovenskoga te ostalih slavenskih jezika, njihovih metodika, slavenske kulture te srednjoslavenskih kulturnih uzajamnosti. Damir Pešorda njezin je višegodišnji suradnik koji je u razdoblju od 1997. do 2001. godine bio lektorom hrvatskoga jezika na Nacionalnom univerzitetu Ivana Franka u ukrajinskome Lavovu. Predavač je hrvatskoga jezika u Tehničkoj školi Fausta Vrančića u Zagrebu, a njegovi se znanstveni interesi osobito tiču područja teorije književnosti i hrvatskoga jezika.

Iako namijenjen studentima ukrajinskih sveučilišta, na kojima se hrvatski jezik uči već dvjesto i osamdeset godina, udžbenik je prikladan svim dobnim skupinama, kao i za samostalno učenje i usvajanje hrvatskoga jezika izvan onoga organiziranoga u obrazovnim ustanovama, ali i, zbog svoje univerzalnosti, i učenicima koji nisu pripadnici ukrajinskoga naroda.

Udžbenik *Hrvatski jezik* tematski je koncipiran oko boravka imaginarnoga hrvatskoga lektora Ivana Dadića u Ukrajini te donosi svakodnevne međuljudske komunikacijske situacije - od samoga dolaska i upoznavanja, situacija u frizerskome salonu, banci, u gostima, preko studentskoga života, znanosti, kulture, ekskurzija i dr. Posebna je uloga dodijeljena temama usko vezanima uz zavičaj, povijest i kulturu hrvatskoga naroda prikazanih u suodnosu sa životima Ukrajinaca. Kroz nastavne je tekstove, temeljene na osnovnim svakodnevnim komunikacijskim situacijama prikazana hrvatska, ali i ukrajinska svakodnevnica. Sve lekcije udžbenika zajedno sačinjavaju jednu cjelovitu priču, a u posljednjoj je lekciji autotematiziran sam udžbenik.

Udžbenik je podijeljen na pet cjelina. Prvu cjelinu čini autorski predgovor *ВСТУП (Uvod)*, podnaslovljen kao *ПЕРЕДМОВА* i pisan na ukrajinskome jeziku. *ВСТУПНА ЧАСТИНА (Uvodni dio)* dio je udžbenika sastavljen od četiriju lekcija (*УРОК*) kojima prethodi teorijsko upoznavanje učenika s hrvatskom abecedom (*ХОРВАТСЬКИЙ АЛФАВИТ*), izgledom velikih i malih tiskanih slova (*ДРУКОВАНИ*

ЛИТЕРИ), vokalima (ГОЛОСНІ ЗВУКИ), konsonantima (ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ), naglaskom (НАФОЛОС), ortografijom (ОРФОГРАФІЯ), pisanjem riječi s velikim početnim slovom (НАПИСАННЯ СЛІВ З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ), rastavljanjem riječi na slogove (ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕНОСУ СЛІВ), nekim obilježjima razgodaka (ОСОБЛИВОСТІ ПУНКТУАЦІЇ), imeničkim rodovima (РІД ІМЕННИКІВ) te određenim i neodređenim oblicima pridjeva (ПОВНА ТА КОРОТКА ФОРМИ ПРИКМЕТНИКІВ), a sve u odnosu prema ukrajinskome jeziku. Navedeni je dio pisan na ukrajinskome jeziku. Na početku svake od uvodnih četiriju lekcija (str. 11. - 22.) nalaze se *Vježbanja za izgovor* u kojima se osobita pažnja posvećuje fonetsko-fonološkim osobitostima hrvatskoga jezika, to jest izgovoru hrvatskih fonema te njihovoj usporedbi s istim ili sličnim ukrajinskim. *Upamtite oblike (glagola, biti u prezentu /niječne oblike glagola biti u prezentu)* i *Upamtite utorce rečenica* posebno su grafički istaknuti dijelovi u kojima se naglasak stavlja na usvajanje i reprodukciju morfoloških, odnosno sintaktičkih, ali i leksičkih osobitosti hrvatskoga jezika. Oznakom je *Pozor* posebno upozoreno na neka izgovorna i pravopisna pravila, na primjer na razliku prilikom izgovora hrvatskih i ukrajinskih fonema te na rečenični položaj enklitičkih prezentskih oblika glagola biti. Od brojem označenih zadataka i vježbi uvijek se prvi odnose na vježbanje pravilnoga izgovora zadanih rečenica usko vezanih uz ranije dan jezični i gramatički materijal. Zadatci koji slijede od učenika zahtijevaju postavljanje pitanja vezanih uz određeni tekst, odnosno odgovaranje na postavljena pitanja te unošenje odgovarajućih izostavljenih riječi u rečenične konstrukcije (primjerice *Uvrstite niječne oblike glagola biti, Stavite određeni ili neodređeni oblik pridjeva*) pri čemu je naglasak na vježbanju i usvajanju morfologije, ali i leksika hrvatskoga jezika. Posljednji je zadatak u svakoj od uvodnih lekcija redovito zadatak *Prevedite*, u kojemu se od učenika traži prijevod teksta s ukrajinskoga na hrvatski jezik.

ОСНОВНА ЧАСТИНА (Osnovni dio) treći je dio udžbenika i sastoji se od dvadeset i sedam lekcija raspoređenih od 22. do 218. stranice. Na početku svake lekcije nalazi se dijaloški tekst lingvometodičkoga predloška koji predstavlja osnovni naobrazbeni gramatički i leksički materijal. Dio *ІДІОМИ І ФРАЗИ* odmah iza teksta donosi popis novih fraza i izraza te njihov prijevod na ukrajinsku ćirilicu (osobno smatram kako je prilikom pisanja naziva dijela lekcije trebalo ostati dosljedan latiničnomu pismu i hrvatskomu jeziku, kako je to bilo u prethodnim slučajevima). Svaka se lekcija sastoji od dvaju tekstova. Drugi, dodatni monološki tekst logično nadopunjuje dijaloški tekst s početka lekcije te omogućuje usvajanje novih činjenica i leksičkih sklopova. U osnovnom su dijelu zadatci i vježbe mnogo opširniji pa nakon već uobičajenih zadataka u kojima se traže odgovori na pitanja vezana uz prethodni tekst, nadopuna rečenica upotrebljavajući određeni gramatički oblik, postavljanje pitanja prema danomu uzorku, prevođenje teksta s ukrajinskoga na hrvatski jezik, slijede zadatci u kojima je potrebno izmisliti nove rečenice upotrebljavajući novonaučene riječi i oblike, napisati sažetak prethodne lekcije, prevesti novi, dodatni tekst lekcije s hrvatskoga na ukrajinski jezik, prepričati dani tekst ili ispričati nešto iz osobnoga iskustva (*Napišite recept svog omiljenog jela. Sastavite jelovnik za prijatelje (za neprijatelje).*., *Prisjetite se kakva zanimljiva događaja iz svog života koji je vezan za Vaš sastanak s divljom životinjom. Komentirajte taj događaj.*.. U takvim vježbama i zadacima do izražaja osobito dolaze učenička kreativnost, samostalnost i maštovitost. Ponekad je zadano naučiti kakav tekst napamet (primjerice *Pročitajte pjesmu i prevedite na*

ukrajinski jezik. Naučite napamet.). Svaka lekcija sadrži posebno uokviren i istaknut dio *Upamtite* (primjerice *Prezent glagola imati, Konjugacija glagola (prezent)*) u kojemu se ujedno daje prijevod i objašnjenje novih gramatičkih pojmova.

Preko tekstova učenici imaju priliku doživjeti i spoznati Hrvatsku u svoj njezinoj punini i cjelokupni identitet njezinoga naroda. Objašnjenje gramatičkih pravila temelji se na potpuno suvremenim tekstovima bliskim razgovornomu stilu hrvatskoga standardnoga jezika. Zbog naglašenoga sinkronijskoga načela pri odabiru tekstova, to jest vođenja računa o njihovoj tematskoj suvremenosti, tekstovi su i radni materijali vrlo bliski učeniku i vremenu u kojemu se recipiraju. Tematska je dijakronija poštovana samo u nekima od takozvanih dodatnih tekstova, kao što su *Prva štedionica, Ljudevit Gaj ili Slavite žene u hrvatskoj povijesti*.

Svaki je od tekstova popraćen prikladnom fotografijom koja sadržajno korespondira s danim tekstom.

U izrazito korelacijski usmjerenome *Hrvatskom jeziku* zadatci i tekstovi osmišljeni su vrlo pažljivo i maštovito pa udžbenik služi i interdisciplinarnom upoznavanju i proučavanju hrvatske zemlje – od njezine kulture, običaja, povijesti, zemljopisnih obilježja do, naravno, jezika. Iako vrlo konkretni i logički i sadržajno vezani uz lingvometodičke predloške koje pojedina lekcija donosi kao svoje sastavne dijelove, pitanja i zadatci ostavljaju dovoljno prostora učeničkoj mašti i kreativnosti. Osobito su iscrpni, posebice kako udžbenik odmiče prema kraju, što je i razumljivo i u skladu je s očekivanim stečenim znanjem učenika hrvatskoga jezika. Gradivo je programski raščlanjeno na manje jedinice, no informacije se razvijaju u koncentričnim krugovima. Usporedno se uče glagolski, padežni, zamjениčki i drugi oblici te usvajaju nove riječi i sintagme.

Iako se udžbenik velikim dijelom oslanja na učeničku reprodukciju naučenoga, njeguje i produktivni stvaralački i istraživački tip, koji posebno dolazi do izražaja prilikom rješavanja zadanih zadataka. *Autori su vodili računa da se putem sadržaja vježbi i zadataka spiralnovertikalno usvaja bogatstvo i nijanse hrvatskoga leksika, njegovi semantički rasponi i idiomi.*¹

Rječnik (СЛОВНИК) na šezdeset i pet stranica (od 219. do 284. stranice) sadrži preko dvije tisuće i petsto riječi koje se pojavljuju u obrađivanim lekcijama i dodatnim tekstovima. U *Rječnik* nisu ušli gramatički pojmovi koji su objašnjeni unutar lekcija u kojima su se pojavljivali. Natuknička je strana hrvatska i pisana je latinicom, dok su objašnjenja dana na ukrajinskome jeziku ćirilicom. Svaka natuknica sadrži gramatičku odrednicu te jednu ili više istovrjednica na ukrajinskome jeziku. U objašnjenjima natuknica dane su i neke karakteristične sveze riječi, a vrlo je vrijedna i pohvalna činjenica što je svaka natuknica obilježena odgovarajućim naglaskom hrvatskoga standardnoga jezika.

Tekstovi za samostalno čitanje (ТЕКСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ) izbor su iz bogatoga nacionalnog filološkoga blaga, a zastupljeni su tekstovi od samih početaka hrvatske pismenosti, to jest od srednjovjekovlja pa do suvremenoga hrvatskoga pjesništva.

¹ Kurzivom su označeni izvadci iz recenzije drugoga izdanja udžbenika *Hrvatski jezik* preuzeti s 284. stranice knjige *Komparativna filološka odmjerenja* prof. dr. se. Milorada Nikčevića, izdane 2006. u Osijeku i Cetinju.

Premda je uvrštavanjem povijesnih tekstova pridoneseno uspostavljanju sinkronijske i dijakronijske vertikale, neki su od tekstova jezično teško razumljivi i suvremenomu izvornom govorniku hrvatskoga jezika pa stoga možda i nisu najbolji izbor (na primjer tekst *I pomisli kneza Novaka*), no lijepo je što se vodi računa o povijesti i tradiciji. Možda je subjektivnost pri odabiru tekstova trebalo potisnuti u drugi plan, a malo više računa povesti o objektivnosti odabira, to jest o antologičnosti i reprezentativnosti pojedinih tekstova, iako sami autori ističu kako im to niti nije bila namjera.

Uz neke od navedenih tekstova davana su uvodna objašnjenja ispred odabranoga ulomka, kao i objašnjenja manje poznatih riječi. Smatram, ako se već započelo s davanjem objašnjenja, onda je to bilo potrebno provesti dosljedno u svim tekstovima.

Dnevnik Cvijete Zuzorić možda bi bilo bolje smjestiti u razdoblje postmodernizma, kojemu nastankom i pripada, a ne u razdoblje renesanse, koju tematski obrađuje.

Sadržaj (3MICT) udžbenika pisan je ćirilicom na ukrajinskome jeziku. Uz svaku lekciju donosi nazive temeljnoga i dodatnoga teksta lekcije pisane latinicom na hrvatskome jeziku te ćirilicom i na ukrajinskome jeziku pisan kratak opis obrađenoga jezičnoga gradiva.

Unatoč svim pohvalama, udžbeniku su se potkrale i neke, vjerojatno lektorske pogriješke. Bilo bi bolje ostati dosljedan i pisati latinicom na hrvatskome jeziku (u primjeru naziva dijela lekcije *ДИОМИ I ФРАЗИ*) nego miješati dva jezika i dva pisma te neke internacionalne nazive, za koje postoji zamjena, zamijeniti odgovarajućim hrvatskim (bolje bi bilo koristiti naziv osobne umjesto lične zamjenice, sprezanje umjesto konjugacija glagola). Neke su pogriješke čisto leksičke prirode, kao u primjerima pitanja *Tko je uradio zadaću?*, *Komu su načinu pripovijedanja skloniji studenti?*, ili uporabi oblika rodoljubive umjesto rodoljubne pjesme, kao i u primjeru rečenice *Pročitajte i upamtite informaciju povjesničara i geografa Suzane Pešorde o hrvatskim znamenitostima, u kojoj nisu uporabljeni odgovarajući mocijski parnjaci. Redosljed riječi u rečenici ponekad nije u skladu s pravilima hrvatskoga standardnoga jezika (primjerice u rečenicama Jesu li dobila poklone djeca u obitelji Dadić? i Kome šalje čestitke obitelj Dadić?), a pisanje je osobne zamjenice prilikom obraćanja učenicima u zadatcima neujednačeno (Kakav je vaš odnos prema kloniranju i klonovima?, Opišite u nekoliko rečenica kako Vi dočekujete goste.).*

Ovaj grafički besprijeckorno oblikovan i dotjeran udžbenik omogućuje korisniku posebno lako korištenje i snalaženje. Udžbenik nije dodatno opremljen metodičkim pomagalicama, poput audiokasete ili compactnoga disca, što bi se od tako moderno koncipiranoga i osmišljenoga udžbenika možda i moglo očekivati.

Hrvatski jezik originalno i univerzalno metodičko ostvarenje, oblikovano na zanimljiv i humorističan način, koje je ujedno udžbenik, čitanka, vježbenica i rječnik. Primjerenost vremenu u kojemu je nastao jedna je od njegovih najznačajnijih osobina. Udžbenik *Hrvatski jezik* koncipiran je tako da je njegovom korisniku omogućeno stjecanje osnovnih znanja na svim jezikoslovnim razinama (fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj). Sačinjen je konzistentno da zadovolji nekoliko razina: razinu funkcionalne obrazovanosti odraslih, razinu primjerenosti, razinu strukturalnosti hrvatskoga jezika, razinu govorne komunikativnosti, kulturološku razinu i na koncu razinu intermedijalnosti. Prilikom sastavljanja i odabira tekstova ispoštovani su estetski, spoznajni, etički, idejni te kriterij nacionalnoga značaja. Možda bi ovaj tekst bilo najprikladnije završiti opet citirajući recenziju prof. dr. sc. Milorada Nikčevića:

S metodičkog stajališta imponira i raznovrsnost žanrovskih tekstova koji su u udžbeniku odabrani veoma promišljeno, od povijesnih, kulturoloških, beletrističkih (umjetničkih), zemljovidnih, privrednih i slično. Zapravo, autori su nastojali takvim putem recepcije predočiti bogatstvo i razvoj povijesno-civilizacijskih stečevina hrvatskog čovjeka i naroda koji u svom duhovnom habitusu imaju sličnosti i s jezičnom i duhovnom kulturom ukrajinskog čovjeka i naroda. Sve to samo sobom govori da će udžbenik «Hrvatskog jezika za Ukrajince» ovakvom koncepcijom postići u svom krajnjem cilju: obrazovne i odgojne, a stoje najvažnije i svoje funkcionalne (spoznajne) zadaće.

Jelena Ribarić